

1 Arheoloogid Kärkla hiiurootslaste kalmistu ja kabeli otsinguil

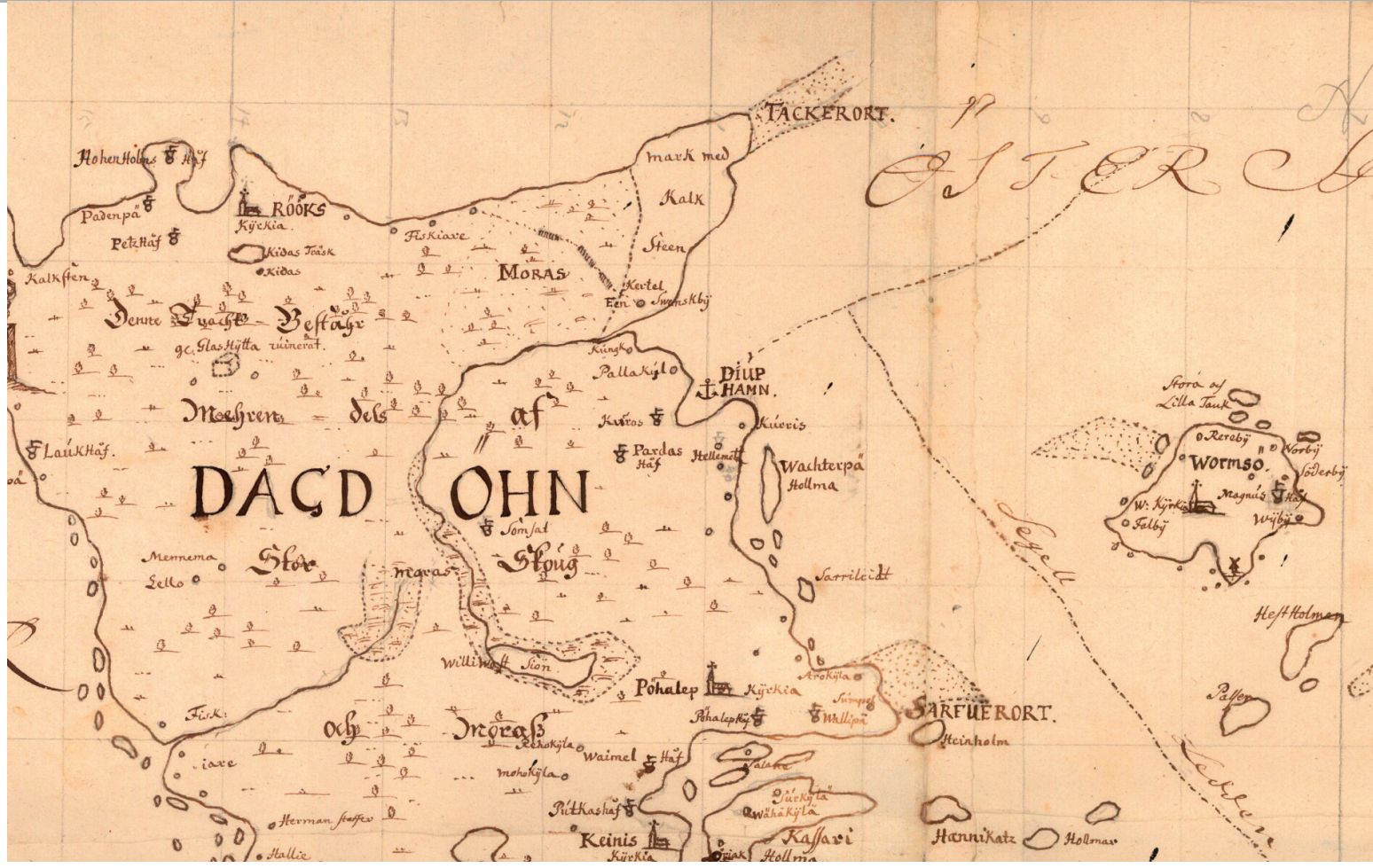
August 2022 ja aprill 2023. Hiiumaa vald, Kärkla linn, Rannapark
Töö tellija: MTÜ Hiiumaa Muinsuskaitse Selts
Ajend: Kärkla rootslaste kalmistu ulatuse ja Püha Olevi kabeli asukoha kindlaksmääramine
Uuringu juhatajad: Monika Reppo, Martin Malve (OÜ Arheograator)
Uuritud ala: u 3500 m²

Rannarootslased

Rannarootsi asustus Eestis ulatub tagasi vähemalt 13. sajandisse, kuid sisseränne Hiiumaale toimus tõenäoliselt 14. sajandil. Keskajal maksid rannarootslased ordule maksu, kuid ei olnud pärisorjad. Õiguslik eriseisund kaotati valdavalt Põhjasõja järel. Pärast vaidlusi maaisandatega sunniti 18. sajandi lõpul rannarootslasi mitmes piirkonnas oma kodudest lahkuma. Ajalooline rannarootsi asustus Eestis lõppes aga II maailmasõja keerises, kui u 7000 eestirootslast evakueeriti või põgenes kalapaatidel Rootsi.

Kärkla rootslaste küla

Kärclat on mainitud kirjalikes allikates esmakordselt 1564. aastal (*Kärtillyby*). Toona oli külas 24 perekonda. 1782. aasta hingerevisjon loendab Kärklas peaaegu 350 inimest, kuid 1810. aastal asus enamik Kärkla rootslastest ümber valdavalt Vormsile. Kärkla rootslaste küla juurde kuulus väike Püha Olevi kabel ja surnuaed. 1830. aastatel rajati kunagise kalmistu ja kabeli alale Kärkla kalevivabrik park.

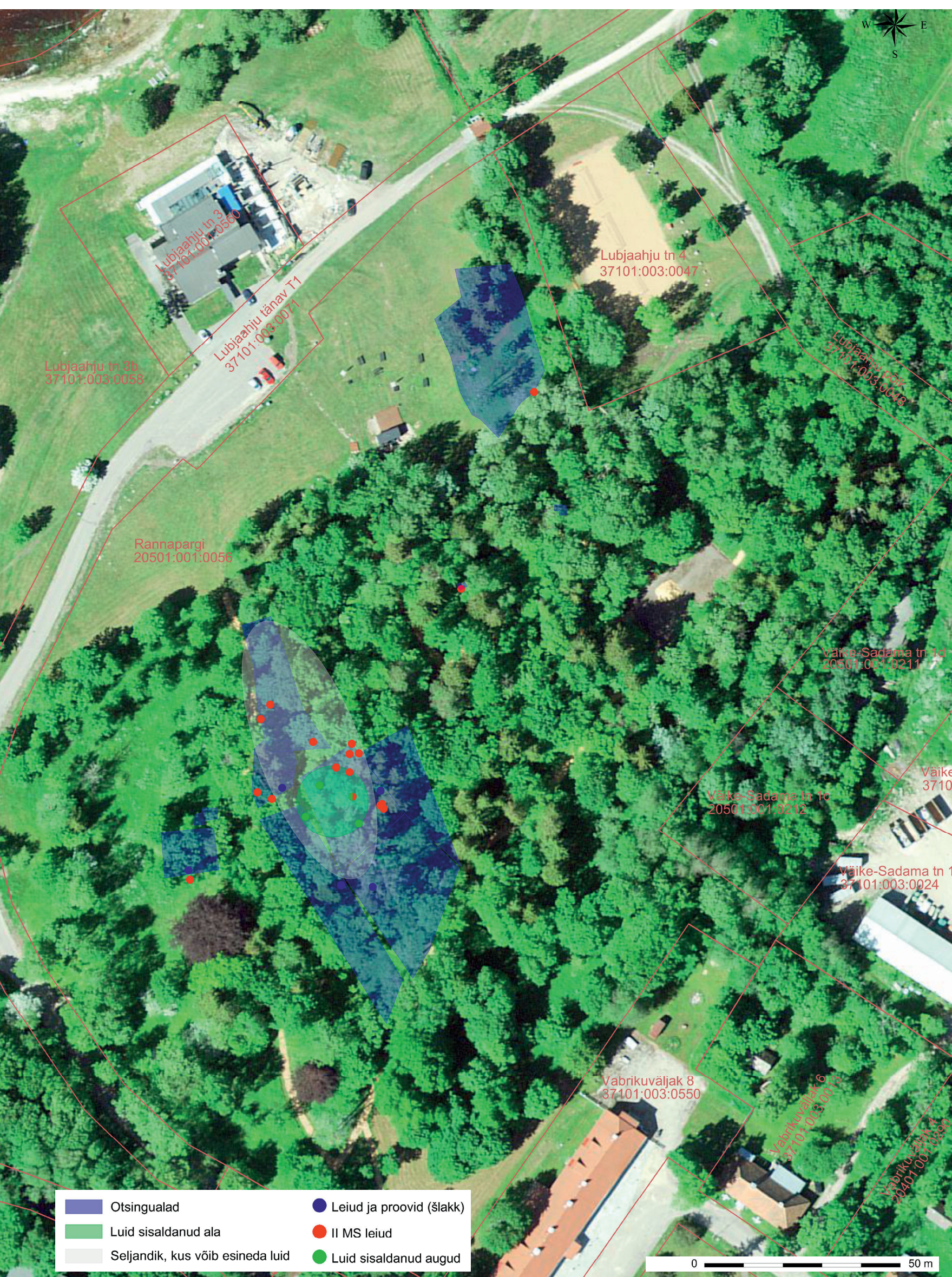
Väljavõte Hiiumaa kaardist u aastal 1704. (Dagd oh Charta) EAA.1.2.C-IV-1 leht 1

Püha Olevi kabel (ristiga) Hiiu-Kärkla kalevivabrikust (Tuch-Fabrike) loodes. Ajaloolise kaardi katke 19. saj 1 poolest. EAA.46.2.241, leht 1, I

Kalevivabriku park ehk Paruniaed rajati rootslaste kalmistu kohale 1830. aastatel. Kabeli puitu kasutati Kärkla saksa ehk vanakabeli ehitamisel 1847. aastal. Väljavõte Kärkla kaardist. EAA.46.2.366 leht 9

Uuringuala Kärkla rannapargis. Looduskaitsealuse pargi kogupindala on 4,3 hektarit. Joonis: Monika Reppo, aluskaart: Maa-amet

Kalmistu arheoloogilised jäljed

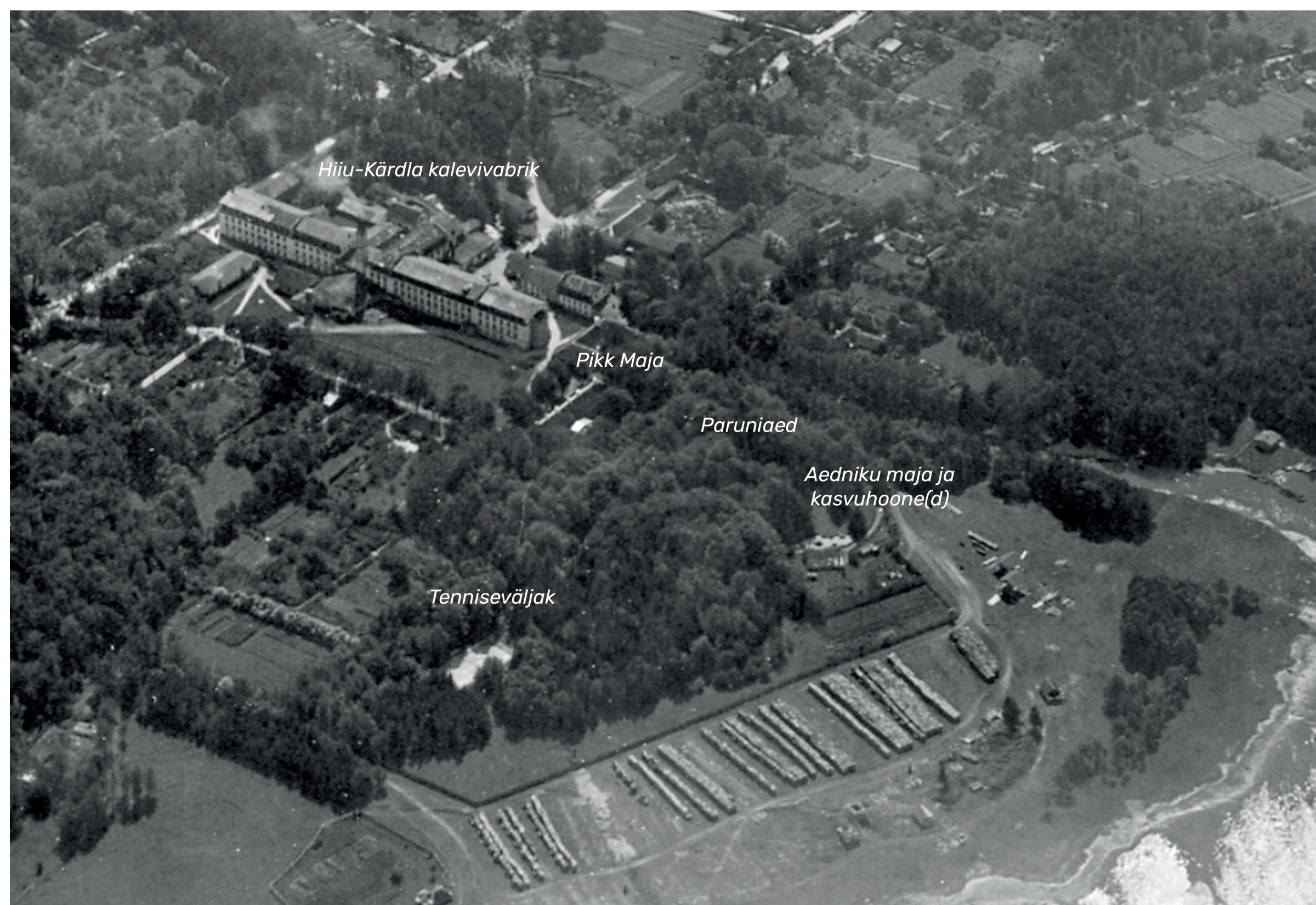
Kalmistu paiknes tõenäoliselt kõrgemal seljandikul, kus on siiani säilinud viimase kalmistule maetud Kärkla rootslase Karel Tarningu (1795–1848) mälestusrist. Seljandik on olnud pikem, kuid selle merepoolne ots on 20. sajandi teisel poolel rasketehnikaga kokku lükatud.

Seljandiku lõunaotsas, Tarningu ristist lõunas ja edelas leiti 20 m läbimõõduga alalt inimluid (12 luukildu, sealhulgas üks alaealise luukatke). Tuginedes luuleidude ja seljandiku absoluutkõrgustele, võib luid tõenäoliselt leida veidi suuremalt, umbes 23 × 70 m alalt.

Kõrgemalt seljandikult leiti lisaks inimluudele vaid üks kalmistuga seonduv esemeleid, keisrinna Anna Ivanovna 1739. aasta denga. Foto: Monika Reppo

Monika Reppo seljandiku lõunapoolses osas. Rohelisega märgitud alalt leiti inimluid, sinisega on märgitud ala, kus võib olla samuti matuseid säilinud. Taustal paistab 1830. aastal ehitatud Pikk Maja, kus elasid kalevivabriku direktorid. Foto: Martin Malve

Hiiu-Kärkla kalevivabrik, Pikk Maja ning kalmistu kohale 1830. aastatel rajatud inglise stiilis park ehk Paruniaed. 19. sajandil rajatud kasvuhoonetes kasvatati tomateid ja viinamarju. Katke 1934. aasta aerofotost (ERA.628.1.148, foto 2)

Osteoloog Martin Malve prooviaugust luid otsimas. Välitööde käiku dokumenteerib arheoloog Monika Reppo, paremal hobiotsija Illar Salusoo. Taustal vasakul välitööde küllaline Keskonnaametist, seljaga Dan Lukas (MTÜ Hiiumaa Muinsuskaitse Selts) ning paremal Karel Tarningu rist. Lisaks kuulus meeskonda hobiotsija Kristjan Tammaru. Foto: Mart Mõniste

Leidude seas oli ühe lusika kaha ja vars, millele oli graveeritud kirillitsas perekonnanimi Romašenko. Vastasküljele graveeritud kuupäev, oktoober 1943, lubab oletada, et tegemist on vene sõjavangile kuulunud lusikaga, sest sel ajal oli Hiiumaa sakslaste poolt okupeeritud. Foto: Martin Malve

-500	1	50	450	550	800	1050	1225	1558	1800
eelrooma rauaaeg	rooma rauaaeg	rahvaste-rännuaeg	eel-viikingiaeg	viikingiaeg	hilis-rauaaeg	keskaeg	varauusaeg		